

EL-BURHAN Fİ ULÛMÎ'L- KUR'AN'IN KAYNAK DEĞERİ

Bilal DELİSER*

Öz

Bu alışmada, Bedreddin ez-Zerkeşi ve Kur'an ilimleri alanında başayıp olan eseri *el-Burhan fi Ulûmi'l- Kur'an* hakkında özet bilgi sunulduktan sonra, *el-Burhan*'da yer alan kaynakların tespitine yer verilmiştir. Daha sonra bu kaynakların genel bir değerlendirilmesi ve kritiği yapılmak suretiyle '*el-Burhan*'ın kaynak değeri ortaya konulmaya çalışılmıştır. *El-Burhan fi Ulûmi'l-Kur'an*, 'ın kaynaklarına genel olarak bakıldığında, Kur'an ilimleri ile ilgili oluşmuş olan tarihsel malumat alanı nakledildikten sonra, Arap dilinin mantığı içerisinde kalınarak, dilbilimsel bir yonteme hizmet edecek şekilde kullanıldığı gözükmektedir. Eserinin büyük bir bölümünü bu yontemin uygulanmasına ayıran ez-Zerkeşi, bir yandan Kur'an ilimlerine dair tarihsel malzemeyi bir araya getirirken, diğer yandan da, eserinin te'lif gayesiyle de örtüşen, Kur'an dilinin kendine özgülü kullanımını ifade eden üslûbuna dikkat çekecek malzemeyi özenle kullanmıştır.

Anahtar Kelimeler: el-Burhan, ez-Zerkeşi, Kaynak, Eser, Değer

Abstract

Resource Value of El-Burhan Fi- Ulûmi'l-Kur'an

After presenting a rundown on Bedreddin ez-Zerkeşi and his book *el-Burhan fi Ulûmi'l- Kur'an*, a masterpiece in the field of Qur'an sciences, the determination of resources in the book was evinced in this study. Then having a general assessment and criticism of these resources, the resource value of *el-Burhan* was proved. When the sources of el-Burhan fi Ulumi'l Kur'an are evaluated in general, after some information about a historical overview of the knowledge of Qur'an has been given, it has been used to serve a linguistic approach within the logic of the Arabic language. Ez-zerkeşi having devoted a great deal of the book to the application of this method, have not only compiled historical data about the knowledge of Qur'an but also elaborately used the data, which attracts the attention on the genuine usage of the Qur'an's language, which overlaps the aim of the book's copyright.

Keywords: *el-Burhan, ez-Zerkeşi, Resource, Work, Value*

* Yrd. Doç. Dr., Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Tefsir Ana Bilim Dalı, bilalideliser@hotmail.com

Giriş

Hicrî 745 yılında Mısır'ın bugünkü başkenti olan Kahire'de doğan ez-Zerkeşî'nin tam adı: Muhammed b. Bahadır b. Abdullah, Bedreddîn ez-Zerkeşî'dir. İsmiinin Muhammed olduğunda kaynaklar ittifak etmişlerdir. Yalnız babasının ismi ihtilaf konusu olmuştur. Bu ihtilafın nedeni bazı tarihçilerin babası ile dedesinin isimlerini yer değiştirerek “Muhammed b. Abdullah b. Bahadır” şeklinde vermiş olmalarıdır. Kaynaklarda “Bahadır b. Abdullah” “Abdullah b. Bahadır” şeklinde iki türlü rastlamak mümkündür. İbn Hacer, İbn İmâd ve İbn Tağriberdi'ye göre, ez-Zerkeşî'nin ismi Muhammed b. Bahadır b. Abdullah'dır. (ez-Zerkeşî1990: 26; 1999: I,52; Sami 1317: IV, 2414). *el-Burhan fî Ulûmi'l-Kur'an* adlı eserin müellifi ez-Zerkeşî, 745/1344–794/1391 yılları arasında Mısır'da yaşamıştır. Bu dönemde Mısır ve Suriye bölgeleri Memlûkların hâkimiyetindeydi. Memlûklar, Abbasî hilafetinin merkezi Bağdat'ın düşmesinden altı yıl önce 1250 yılında Mısır'da kurulmuş hakimiyetini 1517 yılına kadar devam ettirmiş bir Türk devletidir (Koprman 2002: 3; Sobernheim1970: VII, 689–691;Kortantamer1999: 173). ez-Zerkeşî, Sahabe fetihleriyle başlayan ve Memlûklara kadar uzanan süreç içerisinde Mısır ve Suriye'de oluşmuş olan İslam medeniyetinin birikiminden istifade etmiş ve bu birikime katkıda bulunmuş ender alimlerimizden biridir (Çubukçu, 1982: 23). Onun İslâmî ilimlere sağladığı katkılardan biri de “*el-Burhan*” adlı eseri telif etmiş olmasıdır. ez-Zerkeşî'nin doğduğu dönemde Kahire, cami, medrese, kütüphane ve çok sayıda âlim, fazıl ve edebiyatçıya ev sahipliği yapan çok önemli bir ilim ve kültür merkezi durumundaydı (Yiğit 1997: 27).

ez-Zerkeşî, çağının önde gelen ilim adamlarından dersler almıştır. Bunları şöyle sıralayabiliriz: Cemaluddin el-İsnevî (772/1370), Sıracuddin el-Bulkînî (805/1403), Şihabuddin el-Ezraî (783/1381),Alaaddin Moğultay b. Kılıç et-Türkî (762/1360), İbn Umeyle (778/1376) Salah b. Ebî Ömer (780/1378), İbn Kesîr (774/1373), Ahmed b. Muhammed b. Cem'a (774/1372),Abdullah b Hîşam (774/1373), (Suyûtî 1299: I, 31;Dâvûdî 1972: I, 158; ez-Zerkeşî 1990: 36-37).

ez-Zerkeşî'nin ders aldığı hocalarının pek çoğunun arkasında, Takiyyüddin es-Subkî (756/1355), Celaleddin Hatîp el-Kazvînî (739/1338), Ebu Hayyan el-Endelûsî (745/1345) gibi zamanın şöhretleri vardır. ez-Zerkeşî sahasında otorite olan her bir âlimden ders alarak İslâmî ilimlerdeki eksikliğini tamamlamış çok engin ve derin bir bilgi birikimine sahip olmuştur. Bulkînî'den fıkıh, fıkıh usulü, kıraat ve nahiv dersleri alırken, İsnevî'den Arap dili ve Edebiyatı

ile ilgili eksiklerini tamamlamış, İbn Kesir'den hadis ilminin inceliklerini öğrenmiş ve tarih formasyonu kazanmıştır (Köse 2001: XIII, 160; Uzunpastacı 1992: VI, 410; Yavuz XII, 1995: 67-98; Özaydın 2001: XX, 132). Elde ettiği bu formasyonla, değişik bilim dallarına ait onlarca eser yazmıştır (Deliser 2011: 181-183). Hiç şüphe yoktur ki, ez-Zerkeşî'nin yazdığı onlarca kıymetli eserlerden biri de, Kur'an ilimlerine dair olan "*el-Burhan fî Ulumu'l-Kur'an*" adlı eseridir. Bu aslında Kur'an ilimlerine dair yazdığı tek eserdir. Bildiğimiz kadarıyla tam müstakil bir tefsir eserine desahip olmayan ez-Zerkeşî'nin bu eseri, ayrıca bir önemi haizdir. Biz bu çalışmada "*el-Burhan*"ı genel olarak tanıttıktan sonra, *el-Burhan*'da yer alan kaynakların tamamını tespit etmek suretiyle, *el-Burhan*'ın kaynak değerini ortaya koymaya çalışacağız. Kaynakların tasnifine geçmeden önce *el-Burhan*'ın te'lifine gerekçe oluşturan kaygıların ürettiği çabalardan ve eserin tasnifi ve genel özelliklerinden kısaca bahsetmek istiyoruz.

A. *El-Burhan'da Kur'an İlimleri Tasnifinin Genel Özellikleri*

Dilbilimcilere göre her metin, belli bir hedef kitleye yazılmış ve söylenmiştir (Günay 2001:42). Bu nedenle metnin yazıldığı tarih, yazarın bulunduğu toplumsal yapı, tarihsel dönem yazarın bağlı bulunduğu düşünsel yapı ve kavram dünyası göz önünde bulundurulurken metne yaklaşılmalıdır (Günay 2001: 104). Metni, kendi toplumsal ve tarihsel bağlamı içine oturtmak metni daha iyi anlamaya yardımcı olacaktır (Günay 2001: 52). Bir metnin sadece ansiklopedik bilgiler vermek için düzenlenmediği düşünülürse her metin yazarının ürettiği metinle alıcı üzerinde bir etki yapmayı amaçladığı söylenebilir. Bu amaç yazarın ürettiği metindeki niyetini ortaya koymaktadır (Günay 2001: 105).

Bu anlamda, *el-Burhan*, hadis usûlüne benzer bir usûlü, Kur'an ilimleri alanında ortaya koymak için kaleme alınmış bir eserdir (ez-Zerkeşî 1988: I, 30). ez-Zerkeşî, kendi zamanına kadar fıkıh, hadis ve kelâm ilmi gibi ilimlerin –metodoloji olup olmadıkları tartışması bir yana- en azından kendi terminolojilerini kurdukları ve bir üst dil oluşturduklarını görmüştür. Bu anlamda Kur'an ilimleri için durumun hiç de iç açıcı olmadığını farkederek ez-Zerkeşî, ulûmu'l-Kur'an'la ilgili tüm konuları ansiklopedik bir boyuta varacak düzeyde ele alma gereği duymuştur. O, kendinden önce Kur'an ilimleri alanında terminoloji birliğini sağlayacak bir eserin olmadığını bildiği için, artık bundan böyle hadis usûlü gibi terim ve kavramları oluşturmuş ve yorumlama fa-

aliyetinde temel olacak bir yapının oluşmasını arzulamıştır. ez-Zerkeşî'ye kadar Kur'an ilimleriyle ilgili veya *ulûmu'l-Kur'an* adı altında ortaya konan eserlere bakıldığında onun kaygısının ne kadar haklı olduğu anlaşılmaktadır. Harisel-Muhasibi' (243/857) nin "*el-Akl ve Fehmu'l-Kuran*"ıyla başlayan ulûmu'l-Ku'an çalışmaları, Zerkeşî'nin *el-Burhan*'ı ile zirveye ulaşmıştır. Ne var ki Kur'an ilimlerinin bir usûle dönüşemeyişinden şikayet eden âlimlerin çabaları, *el-Burrhan*'dan habersiz olarak, Zerkeşî sonrası da devam etmiştir. Celâleddin el-Bulkinî (824/1421)nin "*Mevâkiu'l-Ulûm min Mevâkiu'n-Nucûm*" adlı eserinin içeriği hakkında Kâtip Çelebi'nin "*Keşfu'z-Zunûn*"da ve Suyûtî (911/1506)'nin "*el-İtkan*"da verdiği bilgilere göre (Suyûtî t.siz: I,4-5) Bulkûnî'nin "*el-Burhan*"ı görmediği anlaşılmaktadır. Yine Muhyiddin el-Kafiyeci' (879/1474)"*Kitabu't-Teysir*"inde eseriyle övünerek kendisinden önce kimsenin böyle bir eser yazmadığını söylerken (Suyûtî t.siz: I, 4; Kafiyeci 1989: 9) ez-Zerkeşî'nin ve el-Bulkûnî'nin eserlerinden habersiz olduğu anlaşılmaktadır. Aslında, Kafiyeci eserinin birinci bölümünde "Terimler Hakkında" başlığı altında ve müfessirin bilmesi gereken on beş ilimden bahsederken "*el-Burhan*" da konu edilen Kur'an ilimlerinin birçoğuna muhtasar olarak değinmiştir (Kafiyeci 1989: 46). Kafiyeci, *el-Burhan*'a ulaşmış olsaydı daha farklı bir eser ortaya koymuş olacaktı. Aynı durum, Bulkûnî için de geçerlidir. "*el-Burhan*"ı "*Mevâkiu'l-Ulum*"u ve "*et-Teysir*"i gören Suyûtî ise bu alanda daha farklı bir eser ortaya koymuştur. Buradan şu sonuca ulaşabiliriz: Dönemin İslâm bilginlerinin birbirinden habersiz ve kopuk olarak çalışmaları veya ortaya konan eserlerin hızlıca farklı bölgelere aktarılmayışı ve bir merkezde toplanamayışı, Kur'an ilimlerinde bir gerilemeye neden olmuştur.

Suyûtî'nin "*el-İtkan*"ının mukaddimesinde verdiği bilgilerden şunlar anlaşılmaktadır: Suyûtî hadis usûlü gibi bir usûlün, Kur'an ilimleri alanında oluşmamasından şikâyetçidir. Kendinden önceki âlimlerin ortaya böyle bir eser koymamalarını hayretle karşılamaktadır. Bu konuda derli toplu ilk çalışmayı yaptığını söyleyen hocası Kafiyeci'nin "*et-Teysir*"ini de yetersiz bulmaktadır. Suyûtî bu düşünceler içerisinde iken, Celâleddin el-Bulkûnî'nin "*Mevâkiu'l-Ulûm min Mevâkiu'n-Nucûm*" adlı eseriyle karşılaşır. Bu eseri dikkatle tetkik eder, inceler ve bazı bölümlerine ilâveler yaparak yeniden düzenler ve "*et-Tahbîr fî Ulûmi't-Tefsîr*" adlı eseri, bu sahada oluşturulmuş ilk eser olarak ortaya koyar (Suyûtî t.siz: I, 4-7).

Suyûtî'nin "*el-İtkan*"da verdiği bilgilerden anlaşıldığına göre (Suyûtî, t.siz: I, 5) Bulkûnî de, eserini Suyûtî gibi bir kaygıdan dolayı ele almıştır. O

da, Kur'an ilimlerinin kuşatıcı ve yeterince olgunlaştığı halde hadis ilmindeki gibi, terminoloji birliğine gidecek bir çalışmanın yapılmasının zaruretine inanmıştır.

Celâleddin el-Bulkûnî, Suyûtî'den yaklaşık yüz yıl önce bu ihtiyaç hissederken Suyûtî ise Bulkûnî'den habersiz yüz yıl sonra aynı ihtiyacı hararetle hissedenlerdendir. Oysa ez-Zerkeşî bu ihtiyacı Bulkûnî ve Suyûtî'den ikiyüz yıl önce hissetmiş ve kendisinden sonraki tüm çalışmalara esas olacak eserini ortaya koymuştur.

Suyûtî, “*et-Tahbîr fî Ulûmi't-Tefsir*” adlı eserini (872/1467) yılında ortaya koyduktan kısa bir süre sonra ez-Zerkeşî'nin “*el-Burhan*”ı ile karşılaşır. Bu eser Suyûtî'nin ufkunu açar. Bulkûnî'nin alanla ilgili eserini de görerek oluşturduğu “*et-Tahbîr*”in konularını *el-Burhan*'dan sonra yeni bir tasnifle ele alarak yeniden oluşturur. Eserinin adını da “*el-İtkân fî Ulûmi'l-Kur'an*” adıyla değiştirir. Suyûtî, “*el-İtkân*” adlı eserini, *el-Burhan*'ın tertibi üzere oluşturduğunu açıkça söyler. Suyûtî *el-Burhan*'daki birçok gerekli bilgileri ve konuları eserine aynen alırken bazılarını birleştirmiş, bazı konularda ilâve bilgilerle açıklamalara gitmiş ve kendi ifadesine göre *el-Burhan*'ın tertibinden daha güzel bir tertiple eserini düzenlemiştir (Suyûtî t.siz: I, 14).

Burada şunu rahatlıkla söyleyebiliriz: Kur'an ilimleri terimi ve Kur'an ilimlerine ait konular ve kavramlar *el-Burhan* ile bir zemin bulmuş, kendisinden sonraki çalışmalarda referans olmuştur. Bu nedenle, Kur'an ilimleriyle ilgili terim ve kavramlar, bir anlamda terminoloji birliği, *el-Burhan* ile sağlanmış ve bundan sonra, *el-Burhan*, kendinden sonraki tüm çalışmaları kendine bağımlı kılmıştır. ez-Zerkeşî, böylece eseri te'lif ederken yöneldiği amacı gerçekleştirmiştir.

Araştırmamızda “*el-Burhan fî Ulûmi'l-Kur'an*”ın 1988 yılında Lübnan/ Beyrut, Daru'l-Fikr tarafından basımı gerçekleştirilen, Mustafa Abdulkadir Atâ'nın tahkikini yaptığı dört ciltlik nüsha esas alınmıştır. Bu nüshaya göre, ez-Zerkeşî ele aldığı kırk yedi Kur'an ilmini şu şekilde tasnif etmiştir:

1. Ma'rifetu Esbâbi'n-Nüzûl
2. Ma'rifetu'l-Münasebât beyne'l-Âyât
3. Ma'rifetu'l-Fevâsili Ruûsü'l-Ây
4. Fi Cemi'l-Vucûhi ve'n-Nezâir
5. İlmu'l-Müteşâbih

6. İlmu'l-Mübhemât
7. Fî Esrâri'l-Fevâtihî ve's-Suver
8. Fî Havâtimi's-Suver
9. Ma'rifetu'l-Mekkî ve'l-Medenî
10. Ma'rifetu Evveli ma Nezele fi'l-Kur'an ve Âhiri ma Nezele
11. Ma'rifetu alâ Kem Lugati'n-Nezele
12. Fî Keyfiyeti İnzâlihî
13. Fî Beyâni Cem'ihî
14. Ma'rifetu Taksîmihî
15. Ma'rifetu Esmâihî ve İştikakâtihâ
16. Ma'rifetu ma Vekaa fihî min gayri lugati ehli'l-Hicaz min Kabâili'l-Arap
17. Ma'rifetu ma fihî min gayri lugati'l-Arap
18. Ma'rifetu Garîbihî
19. Ma'rifetu't-Tasrîf (Sarf İlmi)
20. Ma'rifetu'l-Ahkâm min Ciheti İfrâdihâ ve Terkîbihâ (Nahiv İlmi)
21. Ma'rifetu Kevni'l-Lafzî ve't-Terkîbi Ahsenu ve Efsahu (Beyan ve Bedii İlmi)
22. Ma'rifetu İhtilafi'l-Elfâz (Kıraat İlmi)
23. Ma'rifetu'l-Vakf ve'l-İbtidâ
24. Ma'rifetu Tevcîhi'l-Kırâât (Kıraat İlmi)
25. İlmu Mersûmi'l-Hat
26. Ma'rifetu Fedâilihî
27. Ma'rifetu Havassihî
28. Hel fi'l-Kur'ani Şey'un Efdalü min Şey'
29. Fî Âdâbi Tilâvetihî ve Keyfiyyetihâ
30. Fî ennehû hel yecûzü fi't-Tesânif ve'r-Resâil ve'l-Hutab İsti'mâlu ba'dı âyâti'l-Kuran
31. Ma'rifetu'l-Emsâli'l-Kâineti fihî

32. Ma'rifetu Ahkâmihî
33. Fî Ma'rifeti Cedelihî
34. Ma'rifetu Nâsîhihî min Mensûhihî
35. Ma'rifetu Mûhimi'l-Muhtelif
36. Ma'rifetu'l-Muhkem mine'l-Müteşâbih
37. Fî Hukmi'l-Âyâti'l-Müteşâbihâti'l-Vârideti fi's-Sıfât
38. Ma'rifetu İ'cazihî
39. Ma'rifetu Vucûbi Tevâturihî
40. Fî Beyâni Muadadati's-Sünneti li'l-Kuran
41. Ma'rifetu Tefsîrihî ve Te'vîlihî
42. Fî Vucûhi'l-Muhâtabât ve'l-Hitâb fi'l-Kuran
43. Fî Beyâni Hakikatihî ve Mecâzihî
44. Fi'l-Kinâyât ve't-Ta'riz fi'l-Kuran
45. Fî Aksâmi Mane'l-Kelâm
46. Fî Esâlibi'l-Kur'an ve Fünûnihi'l-Belîga
47. Fi'l-Kelâm ale'l-Müfredât mine'l-Edevât

el-Burhan'da, yukarıda zikredilen kırk yedi Kur'an ilmi, klasik usûle uygun bir yöntemle ele alınmış ve incelenmiştir. Ele alınan ana konuların tamamı “nev” ve “fasl” başlıkları altında işlenirken, “tenbih” veya “tenbihat”, “tefrîât”, “mesele”, “kaide”, “hatime” başlıkları da konuların akışı içerisinde açılan yan başlıklardır. Ulûm'l-Kur'an'ın ana konuları/başlıkları, yani kırk yedi Kur'an ilminin her biri “nev” başlığı altında incelenmiştir. Çoğunlukla işlenen kanunun başında konuyla ilgili müstakil olarak eser yazanların isimleri zikredilmiştir (ez-Zerkeşî 1988: I, 55, 65, 133). Açıklığa kavuşturulması gereken kavramlar konunun başında açıklanmıştır (ez-Zerkeşî 1988: I, 83, 134). Konuları işlerken çoğunlukla konunun muhtevasına göre varsa Hz. Peygamber, Sahabe ve Tabiûn sözlerine yer verilmiştir. Daha sonra değişik eserlerden nakiller yapılarak konular detaylı olarak tartışılmıştır. Müellif yer yer kendi görüşünü de belirtmiştir (ez-Zerkeşî 1988: I, 64). Yapılan nakillerde çoğunlukla yazar ve eser adı verilmiştir. Bazen sadece yazar adına atıfta bulunarak nakiller de yapılmıştır. “Kîle” lafzıyla eser ve yazar adı vermeden yapılan nakiller bir hayli fazladır. Birçok konu maddesi “fasl” başlıkları altında ince-

lenmiştir. Mesela tefsir kavramını, tefsir maddesi adı altında değil de “fasl” başlığı altında açıklanmıştır (ez-Zerkeşî 1988: I, 33). Aynı şekilde ulûmu'l-Kur'an kavramı da “fasl” başlığı altında tartışılmıştır (ez-Zerkeşî 1988: I, 38). Yine Kur'an ilimlerinin ana konularından birinin değişik bölümleri ve kısımları da “fasl” başlığı altında işlenmiştir (ez-Zerkeşî 1988: I, 54, 57). Konuyla ilgili uygun görülen ek bilgiler “tefrîât” başlığı altında ele alınır (ez-Zerkeşî 1988: I, 99). Bazen konunun genel akışı içerisinde uyarı niteliğindeki bilgiler “tenbih veya tenbîhat” başlığı altında verilir (ez-Zerkeşî 1988: I, 380, 385; IV, 26, 35). Birkaç “tenbih” ard arda zikredilir. Konu bitirilirken son bir söz anlamında ilâve bir bilgi “hâtîme” başlığı altında verilir (ez-Zerkeşî 1988: I, 338, 556). Böylece konunun eksik bırakılmadığı detaylarıyla ortaya konulduğu izlenimi verilmek istenmektedir. Bu konu işlendikten sonra verilmesi uygun görülen son bir bilgi olarak da görebiliriz. Bazen de konuyla ilgili ilâve etmek istediği bilgileri “fâide” başlığı altında verir (ez-Zerkeşî 1988: I, 59, 332; II, 47; IV, 47, 48I). Bu konuda birden çok faide zikredilebilir. Bazı konular da “mesele” başlığı altında açıklığa kavuşturulmaya çalışılmıştır (ez-Zerkeşî 1988: I, 542, 562; II, 37). Açıklanan konuda genel bir kaide varsa “kâide” başlığı altında belirtilmiştir (ez-Zerkeşî 1988:I, 434; II, 18,21;IV, 56, 76, 86, 92, 93, 103, 162).

Konuları işleyişindeki nispi dağınıklık, bu alanda yazılmış derli toplu ilk eser olmasından kaynaklanmaktadır. Zaman zaman, Kur'an ayetleriyle bağlantısı kurulmadan gramatik ayrıntılara dalındığı olmuştur (ez-Zerkeşî 1988: II, 366-396). Aynı durum, bazı edebî sanatlarla verilen ayet örneklerinde de görmek mümkündür. Belâgat ilmini birçok boyutuyla Kur'an ilimlerine uygulayan bir eser için bazı ufak sapmaların bulunması ciddi bir eksiklik teşkil etmediğini düşünüyoruz (Kırş. Yıldırım 1992: VI,434; Albayrak 1992: 88). el-Burhan'ın, Kur'an ilimlerini açıklarken kullandığı adı geçen başlıklar ve ifadeler, *el-Burhan*'ı belirleyen açıklama, anlatım yöntemi ve üslûbu olarak göze çarpmaktadır. Bunlar bir anlamda, *el-Burhan*'ın kendinden önceki klasik eserlerle uyumunu sağlayan özelliklerdir.

B. *El-Burhan*'ın Kaynakları

Çalışmamızda, *el-Burhan fî Ulûmi'l-Kur'an*'dayer alan kaynaklar dinî bilimler, dil ve edebiyat, tarih bilimi ve *el-Burhan*'da sadece müelliflerin ismi üzerinden yapılan atıflar olmak üzere dört temel başlık altında tasnif edilmiştir.

I. Dinî Bilimler

A. Tefsir Eserleri

1. Mukatil b. Süleyman (150/767), *et-Tefsîru'l-Kebîr*
2. Yahya b. Sellam b. Ebî Sa'lebe et-Teymî (200/815), *Tefsîru'l-Kuran*
3. Muhammed b. İdris eş-Şafî (204/819), *Ahkâmu'l-Kuran*
4. Kutup, Muhammed b. Müstenîr b. Ahmed Ebu'l-Ali (206/821), *İ'râbu'l-Kuran*
5. el-Ferra, Yahya b. Ziyad ed-Deylemî, Ebu Zekeriyya (207/822), *Meâni'l-Kuran*
6. Ahfeş, Said b. Misâde el-Mecâşîf Ebu'l-Hasan (215/793), *Tefsîru Meâni'l-Kuran*
7. el-Cehdamî, Ebu İshak İsmail b. Muhammed el-Ezdî (282/896), *Ahkâmu'l-Kuran*
8. İbn Bukeyr, Ebu Bekr Muhammed b. Ahmed, el-Bağdâdî (305/917), *Ahkâmu'l-Kuran*
9. Taberî, Muhammed b. Cerîr (310/922), *Câmiu'l-Beyân fî Tefsîri'l-Kuran*
10. Ebu Muslim Muhammed b. İsbekânî (322/934), *Câmiu't-Te'vîl li Muhkemi't-Tenzîl*
11. Kasım b. Esbağ, Muhammed b. Yusuf el-Beyânî el-Kurtubî (340/951), *Ahkâmu'l-Kuran*
12. Ebu Bekr el-Cassas, Ahmed b. Ali er-Râzî (370/981), *Ahkâmu'l-Kuran*
13. er-Rummânî Ali b. İsa (386/996), *Kitâbu't-Tefsir*
14. İbn Fûrek, Muhammed b. Hasan, Ebu Bekr el-İsbekânî (406/1015), *et-Tefsir*
15. Sa'lebî, Ali b. Muhammed b. İbrahim (427/1035), *el-Kesf ve'l-Beyan fî Tefsîri'l-Kur'an (Tefsir-i Sa'lebî)*
16. Hîrî Ebu Abdurrahman, İsmail b. Ahmed b. Abdullah ed-Darîr el-Hîrî (430/1039), *el-Kifâye*

17. el-Cuveynî, Ebu Muhammed, Abdullah b. Yusuf (438/1046), *et-Tefsîru'l-Kuran*
18. Maverdî, Ali b. Muhammed b. Habîb, Ebu'l-Hasan (450/1058), *en-Nuketu ve'l-Uyûn (Tefsîru'l-Maverdî)*
19. Ebu Ya'lâ el-Kebîr Muhammed b. Hüseyin el-Bağdadî (458/1066), *Ahkâmu'l-Kur'an*
20. Kuşeyrî, Abdulkерim b. Havâzin, Ebu'l-Kasım (465/1072), *et-Tefsîr fi't-Tefsîr, et-Tefsîru'l-Kebîr*
21. Vâhidî, Ali b. Ahmed b. Muhammed, Ebu'l-Hasan (468/1075), *el-Vecîz fi Tefsîri'l-Kur'ani'l-Azîz*
22. Kirmânî, Mahmud b. Hamza (500/1106), *Lübâbu't-Te'vil*
23. er-Râğîb, Hüseyin b. Muhammed el-İsfehânî (502/1109), *Câmiu't-Tefsîr*
24. Begavî, Hüseyin b. Mesud b. Muhammed (510/1116), *Lubâbu't-Te'vil fi Meâlimi't-Tenzîl*
25. el-Kuraşî, et-Temimî, İsmail b. Muhammed b. Fadl b. Ali İsbekânî Ebu'l-Kasım (535/1140), *el-İzâh*
26. İbn Berrecân, Ebu'l-Hakem Abdüsselam b. Abdurrahman el-İşbilî (536/1141), *el-İrşâd fi Tefsîri'l-Kur'an*
27. Zemahşerî, Muhammed b. Ömer (538/1143), *el-Keşşaf an Hakâiki't-Tenzîl*
28. İbn Atiyye (546/1151), *el-Muharrerü'l-Vecîz fi Tefsîri'l-Kitâbi'l-Azîz*
29. Ebu Bekir İbnu'l-Arabî, Muhammed b. Abdullah el-İşbilî (543/1148), *Ahkâmu'l-Kur'an, Envaru'l-Fecr*
30. Ebu Ali et-Tabressi (548/1153), *Mecmeu'l-Beyân li Ulûmi'l-Kuran*
31. İbn Zafer es- Sakalîel-Mekkî, Muhammed b. Abdillâh (565/1170), *Yenbû'l-Hayat fi't-Tefsîr*
32. İbnu'l-Ferâs, Abdullah Mun'im b. Muhammed el-Hazrecî el-Gırnatî (595/1199), *Ahkâmu'l-Kuran*
33. Ebu'l-Ferec İbn Cevzî Abdurrahman b. Ali (597/1201), *Zâdü'l-Mesîr fi İlmi't-Tefsîr*

34. Fahreddin el-Râzî (606/1209), *Mefâtîhu'l-Gayb*
35. Ebu'l-Hasan, el-Harallî et-Tecîbî (638/1240), *Miftâhu Bâbi'l-Makfel*
36. İzz b. Abdisselam, Ebu'l-Kasım b. Hasan es-Sülemî (660/1261), *et-Tefsîru'l-Kebîr/Tefsîru'l-Kur'ani'l-Azîm*
37. el-Kurtubî, Muhammed b. Ahmed b. Ebibekr, el-Endelûsî (671/1273), *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'an*
38. el-Kavâsi, Ebu'l-Abbas Ahmed b. Yusuf (680/1281), *Telhîsu Tebsîrati'l-Mütezekkîr ve Tezkirati'l-Mütebassır/el-Telhîsfî Tefsîri'l-Kur'ani'l-Azîz*
39. İbn Müneyyir, Kadı Nâsiruddin, Ahmed b. Muhammed el-İskenderî (683/1284), *et-Tefsîru'l-Kebîr*
40. el-İrâkî, Abdulkerim b. Ali b. Ömer el-Ensârî (704/1304), *Tefsîr-i Muhtasar fî Tefsîri'l-Kur'an, el-Mürşidü'l-Vecîz ilâ Ulûmin Teteal-leku bi'l-Kitâbi'l-Azîz.*
41. Ebu Hayyan, Muhammed b. Yusuf el-Endelûsî (745/1345), *el-Bahru'l-Muhît*

B. Ulûmu'l-Kur'an Eserleri

1. es-Sedûsî, Ebu'l-Hattap Katade b. Diâme (118/726), *Kitabu'n-Nasih ve'l-Mensûh*
2. Ebu'l-Hattap Katade b. Diâme es-Sedûsî (128/726), *Kitabu'n-Nasih ve'l-Mensuh*
3. Mukatil b. Süleyman (150/767), *Müteşâbihu'l-Kur'an, en-Nâsîh ve'l-Mensûh, el-Vucûh ve'n-Nezâir*
4. es-Sedûsî, Müerric b. Amr b. Haris en-Nahvî (174/790), *Garibu'l-Kuran*
5. el-Kisâî, Ali b. Hamza b. Abdullah el-Esedî (189/804), *el-Müteşâbih fî'l-Kuran*
6. Kutup, Muhammed b. Müstenîr b. Ahmed Ebu'l-Ali (206/821), *İ'rabu'l-Kuran*
7. el-Ferra, Yahya b. Ziyad ed-Deylemî, Ebu Zekeriyya (207/822), *Meâni'l-Kuran*

8. Ebu Ubeyde, Kasım b. Sellam Herevî el-Ezdî (224/838), *Fedâilu'l-Kur'an*, Kitabu'l-Mecaz
9. Haris el-Muhasibî, Ebu Abdullah el-Haris b. Esed (243/857), *el-Akl ve Fehmu'l-Kuran*
10. el-Cahız, Amr b. Bahr b. Mahbûb el-Kinânî (255/869), *el-Beyan ve't-Tebyîn*
11. İbn Kuteybe, Abdullah b. Müslim ed-Dineverî (276/889), *Müşkilü'l-Kur'an*, *Tefsiru Garibi'l-Kuran*
12. el-Müberred, Muhammed b. Yezid, Ebu'l-Abbas (286/899), *İ'rabu'l-Kuran*
13. Ebu Davut es-Sicistânî (316/928), *en-Nasih ve'l-Mensuh*
14. Ebu Bekr el-Enbârî (328/939), *Acâibu Ulûmi'l-Kuran*
15. İbn Münâdî, Hüseyin Ahmed b. Cafer (336/947), *en-Nasih ve'l-Mensûh*
16. Ebu Cafer en-Nahas (338/949), *en-Nasih ve'l-Mensuh*, *İ'rabu'l-Kur'an*, *Meâni'l-Kuran*
17. es-Sa'leb, Muhammed b. Abdulvahid b. Ebi Haşim Ebu Amr ez-Zahid el-Mutarrız el-Bâverdî (345/956), *el-Yâkut/Yevâk'it*
18. er-Rummânî Ali b. İsa (386/996), *Selâsü Resâil fî İ'cazi'l-Kur'an*, *en-Nüketü fî İ'câzi'l-Kur'an*, *el-Burhan fî Müteşabihi'l-Kur'an*, *Acâibu'l-Kuran*
19. el-Hattâbî Ahmed b. Muhammed b. İbrahim (388/998), *Beyânu'l-İ'câzi'l-Kuran*
20. Ebu'l-Huseyn b. Faris (395/1004), *el-Mesâilü'l-Hams*
21. el-Bakillânî, Ebu Bekr Muhammed (403/1013), *İ'câzu'l-Kuran*
22. Ebu Bekr, Muhammed b. Tayyib (403/1013), *İ'câzu'l-Kur'an*, *el-İntisâr*
23. Hibetullah b. Seleme b. Nasr Ebu'l-Kasım (410/1019), *en-Nasih ve'l-Mensuh*
24. el-Hûfî, Ali b. İbrahim Said Ebu'l-Hasan (430/1038), *el-Burhan fî Tefsiri'l-Kur'an veya el-Burhan fî Ulûmi'l-Kur'an*, *İ'rabu'l-Kuran*

25. Ebu Talip el-Mekkî el-Kaysî (437/1045), *İhtisaru Nazmi'l-Kur'an li'l-Cürcânî, Müşkilü İ'râbi'l-Kuran*
26. ed-Dânî, Osman b. Said, Ebu Amr (444/1052), *el-Beyan fî adedi âyi'l-Kur'an, el-Müktefâ fî'l-Vakf ve'l-İbtida*
27. Vahidî, Ali b. Ahmed b. Muhammed (468/1075), *Esbâbu Nüzûli'l-Kur'an, el-Basît*
28. el-Cürcânî, Abdulkahir b. Abdurrahman b. Muhammed, Ebu Bekr (471/1078), *Delâilu'l-İ'câz*
29. Kadı Ebu'l-Meâlî Azîzî Abdulmelik b. Mansur el-Ciblî (494/1100), *el-Burhan fî Müşkilâti'l-Kuran*
30. Ragıb el-İsfehânî (502/1109), *Hallu Müteşabihati'l-Kuran*
31. Kirmânî, Mahmud b. Hamza b. Nasr (505/1110), *el-Burhan fî Müteşâbihi'l-Kur'an, el-Acaib ve'l-Garâib, Acâibu'l-Kuran*
32. el-Gazzâlî, Ebu Hamid Muhammed b. Muhammed (505/1111), *Havassu'l-Kuran*
33. Ebu Abdillah b. Muhammed b. Berekât es-Sa'dî (520/1146), *en-Nasih ve'l-Mensûh*
34. Ebu Bekr b. Arabî Muhammed b. Abdillah el-İşbîlî (543/1148), *Kanûnu't-Te'vil fî't-Tefsir*
35. Ebu'l-Ferec İbn Cevzî (597/1201), *Fununü'l-Efnân fî Uyûni Ulûmi'l-Kuran*
36. Fahreddin er-Razi (606/1209), *Dürretü't-Tenzîl ve Gurretü't-Te'vil, Nihayetu'l-İ'câz fî Dirâyeti'l-İcâz*
37. Ebu'l-Beka, Abdullah b. Hüseyin Abdullah Akberî el-Bağdadî (616/1219), *et-Tıbyan fî İ'râbi'l-Kuran*
38. İz b. Abdisselam, Ebu'l-Kasım es-Sülemî (660/1262), *el-İşâre ile'l-İcâz fî Ba'di Envâi'l-Mecaz*
39. Şemseddîn Muhammed b. Nakîb, Muhammed b. Süleyman b. Hasan el-Makdisî (968/1298), *et-Tahrîru'l-Habîr li'l-ekvâl eimmtü't-Tefsîr*
40. İbn Zübeyr es-Sakafî, Ahmed b. İbrahim el-Gırnâtî el-Endelûsî (708/1308), *el-Burhan fî Tertîb-i Suveri'l-Kuran*

41. Necmeddin et-Tûfî Süleyman b. Abdulkavî Abdulkerim et-Tufî es-Sarsarî Ebu'r-Rebiğ (716/1316), *el-İksîr fî İlmî't-Tefsîr*
42. ez-Zemelkânî Kemaleddin Abdulvahit b. Abdulkerim (727/1327), *el-Burhanu'l-Kâşif an İ'câzi'l-Kur'an, et-Tıbyan fî İlmî'l-Beyan an Matlau alâ İ'câzi'l-Kuran*
43. Ebu Ömer b. Abdilberr (368/978), *et-Temhid*

C. Kıraat ve Tecvid Eserleri

1. el-Kisâî, Ali b. Hamza b. Abdullah el-Esedî (189/804), *el-Kıraat*
2. Ebu Bekr b. Mücahid Ahmed b. Musa b. Abbas et-Temîmî (324/935), *Kitâbu's-Seb'a*
3. İbn Serrâç, Ebu Bekr Muhammed b. Sırrî (316/928), *el-Hatt ve'l-Hecâ*
4. Ebu Ali el-Fârisî (377/1045), *Kitâbu'l-Hucce fi'l-Kıraat*
5. İbn Cinnî, Osman b. Cinnî el-Mevsilî (392/1001), *Muteseb fî Tebyîni Vucûhi Şevâzi'l-Kıraa ve'l-İzâhi Anhâ*
6. Ebu Bekr el-Bakillânî (403/1013), *el-İntisâr li sîhhati Nakli'l-Kur'an ve'r-Red alâ men Nehâlehu'l-Fesâd bi'z-ziyâde ev Noksân*
7. Mekkî b. Ebî Talip el-Kaysî (437/1045), *Kitâbu'l-Keşf an Vucûhi'l-Kıraati's-Seb'a*
8. Ebu'l-Ali el-Malikî Hasan b. Muhammed b. İbrahim (438/1046), *er-Ravza*
9. ed-Dânî, Ebu Amr Osman b. Said (444/1052), *el-Muknû fî Ma'rifeti Mersûmi Mesâhifi Ehli'l-Emsâr, et-Teyssîr fî Kıraati's-Seb'a*
10. İbn Baziş, Ebu Cafer Ahmed b. Ali b. Halef el-Ensârî, el-Gırnatî (540/1145), *el-İkna' fî Kıraati's-Seb'a*
11. eş-Şehrezûrî, Mübarek b. Hasan b. Ahmed (550/1155), *el-Misbâhu'z-Zahir fi'l-Kıraati'l-Aşar*
12. eş-Şâtübî, Kasım b. Fira b. Halef b. Ahmed er-Raînî Ebu Muhammed el-Kasım (590/1193), *Hırzu'l-Emânî*
13. es-Sahavî, Ali b. Muhammed b. Abdüssamed el-Hemedânî el-Mısrî (613/1255), *Cemâlü'l-Kurra ve Kemâlü'l-Ekrâ*

14. es-Sehâvî, Ebu'l-Hasan Alemuddin Ali b. Muhammed b. Abdisselâm (643/1245), *Elfiye*
15. Merâkeşî, Ebu'l-Abbas (721/1321), *Unvânu'd-Delîl fî Mersûmi Hattı't-Tenzîl*
16. el-Ca'berî, İbrahim b. Ömer b. Halil Ebu İshâk (732/1331), *Nüzhetu'l-Berara fî'l-Kıraati'l-Aşara, el-Müfred fî Marifeti'l-Aded*
17. ez-Zehebî, Şemseddin Muhammed b. Ahmed (748/1347), *Marifetü'l-Kurrâ.*

D. Hadis Eserleri

1. Süfyan b. Said b. Mesrûk es-Sevrî (161/777), *el-Câmiu's-Sağîr, el-Câmiu'l-Kebîr*
2. İmam Malik (179/795), *Muvatta*
3. Süfyan b. Uyeyne el-Hilâlî el-Kûfî (198/813), *el-Câmi'*
4. Ebu Davut et-Tayâlisî, Süleyman b. Davut b. Carûd (204/819), *Müsned*
5. Abdurrezzak b. Hemmam es-Sanânî el-Humeyrî (211/816), *el-Musannef*
6. İbn Ebî Şeybe, Abdullah b. Muhammed b. Ebi Şeybe el-Kûfî (230/844), *el-Musannef*
7. Ahmed b. Hanbel (241/855), *el-Müsned*
8. Haris el-Muhasibî, Ebu Abdillâh el-Haris b. Esed (243/857), *Fehmü's-Sünen*
9. Humeyd b. Zenceveyh b. Muhled b. Kuteybe el-Ezdî (251/865), *et-Terğib ve't-Terhîb*
10. Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil b. İbrâhim el-Buhârî (256/870), *Sahih-i Buhârî*
11. El-İmam el-Hâfız Huccetü'l-İslam Müslim İbnü'l-Haccac el-Kuşeyri en-Nişabûrî (261/874), *Sahih-i Müslim*
12. İbn Hibban, Muhammed b. Hibban b. Ahmed Muaz b. Mabed et-Temimî (354/965), *Sahihu İbn Hibban*

13. el-Ezherî, Muhammed b. Ahmed el-Ezherî el-Herevî (370/980), *et-Tehzîp*
14. *el-Hâkim, Muhammed b. Abdillâh b. Ebu Abdillâh en-Neysâbûrî* (405/1014), *el-Müstedrek, el-İklîl*
15. Beyhakî, Ahmed b. Hüseyin b. Ali Ebu Bekr, (458/1066), *es-Sünenü'l-Kübrâ –Delâilu'n-Nübüvve*
16. İbn Abdilberr, Ebu Ömer Yusuf b. Abdillâh el-Kurtubî en-Nemerî (463/1070), *et-Temhîd lima fî'l-Muvatta' mine'l-Meânî ve'l-Esânîd*
17. İbn Seyyid, Abdullâh b. Muhammed b. Seyyid (521/1127), *Şerhu'l-Muvatta*
18. es-Sağânî, Hasan b. Muhammed b. Hasan b. Haydar el-Adevî (650/1252), *Mecmeu'l-Bahreyn*
19. İbn Adî, Abdullâh b. Adî b. Abdillâh b. Muhammed b. Mubârek (365/976), *el-Kâmil*
20. el-Hattâbî, Hamid b. Muhammed b. İbrahim (388/998), *Garîbu'l-Hadis.*

e. Tasavvuf Eserleri

1. es-Semerkindî, Ebu'l-Leys Nasr b. Muhammed b. Ahmed b. İbrahim (373/983), *el-Bustânu'l-Arifîn*
2. el-Kuşeyrî, Ebu'l-Kasım Abdulkerim b. Havâzin b. Abdulmelik b. Talha (465/1072), *Kenzu'l-Yevâkît*
3. Ragıb el-İsfehânî, Ebu'l-Kasım Muhammed b. Hüseyin (503/1109) *ez-Zerîa ilâ Mekârimi's-Şerîa*
4. Ebu Bekir İbnu'l-Arabî, Muhammed b. Abdullâh el-İşbilî (543/1148), *Sırâcu'l-Mürîdîn*5. Muhyiddin İbn Arabî (560/1165), *Futuhâtu'l-Mekkiye.*

f. Kelâm Eserleri

1. el-Halîmî, Ebu Abdillâh Hasan b. Hasan b. Muhammed el-Buhârî (403/1012), *el-Minhâc fî Şuabi'l-İman*
2. el-İsferâyînî, Ebu Avâne Ebu İshak İbrahim b. Muhammed b. İbrahim (418/1027), *el-Cami' fî Usûli'd-Din*

3. el-Gazzalî, Ebu Hamid Muhammed b. Muhammed (505/1111), *İlcâmu'l-Avam*
4. el-Âmidî, Ali b. Muhammed b. Sâlim et-Tağlibî Ebu'l-Hasan Seyfeddin (631/1233), *Ebkaru'l-Efkâr*
5. el-Cezerî, Muhammed b. Abdillâh Şemseddin (660/1262), *el-Muhtasar fi'r-Redd alâ Ehl-i Bid'a*.

g. Fıkıh Eserleri

1. Muhammed b. İdris eş-Şafî (204/819), *er-Risâle*
2. es-Sayrafî, Muhammed b. Abdillâh (330/941), *Şerhu Risâletü'ş-Şaf'î*
3. Kâdı Ebu Bekr, Muhammed b. Tayyib (403/1012), *et-Takrîb ve'l-İrşâd fî Usûli'l-Fıkıh*
4. İbn Hazm, Ali b. Ahmed Said b. Hazm ez-Zahirî (456/1063), *el-Muhallâ*
5. İzz b. Abdisselam, Abdulaziz b. Ebi'l-Kasım es-Sülemî (660/1261), *Kavâidu'l-Ahkâm fî Islâhi'l-En'âm/el-Kavâidu'l-Kübra/Kavâidu'l-Ahkâm fî Mesâlihi'l-Enâm*
6. İbn Salah, Osman b. Abdirrahman b. Musa Ebu Amr (643/1245), *el-Fetâvâ*.

II. Dilbilimleri

Dil ve Edebiyat

1. el-Kumeyt b. Ziyad b. Hanis el-Esedî Ebu'l-Müstehîl (126/743), *el-Hâşimiyyât*
2. Sibeveyh, Amr b. Osman b. Kanber el-Hârisî (180/796), *el-Kitâb*
3. el-Müberred, Ebu Hatim es-Sicistânî (286/899), *el-Kâmil fî'l-Luga, Mettefekat Elfâzun ve'htelefet Meânih fî'l-Kuran*
4. İbn Dureyd, Ebu Bekr Muhammed b. Hasan (321/933), *el-Cemhera*
5. el-Kâfî, Ebu Ali İsmail b. Kasım b. Ayzun (356/967), *el-Bari'*
6. İbn Kûtiyye, Muhammed b. Ömer b. Abdulaziz el-Endelûsî (367/977), *el-Efalu's-Sülâsiyye ve'r-Rubaiyye*

7. el-Ezherî, Ebu Mansur Muhammed b. Ahmed el-Ezherî el-Herevî (370/980), *Tehzibu'l-Luga*
8. İbn Haleveyh, Hüseyin b. Ahmed b. Haleveyh, Ebu Abdillah (370/980), *el-Mübtede'*
9. Hatip b. Nebate, Abdurrahim b. Muhammed b. İsmail el-Farukî Ebu Yahya (374/984), *Divanu'l-Hatip*
10. el-Farisî, Ebu Ali Hasan b. Ahmed b. Abdilgaffar (377/987), *el-İzâh fi'n-Nahv, Cevâhiru'n-Nahv, el-Hucce, et-Tezkira, el-Halebiyyât*
11. Ebu'l-Ferec Kudâme, Cafer b. Kudâme b. Ziyad (377/948), *Cevâhiru'l-Elfâz*
12. İbn Seyyid, Ahmed b. Eban b. Seyyid el-Endelûsî (382/992), *el-Meâlim*
13. İbn Cinnî, Ebu'l-Feth Osman b. Cinnî el-Mevsilî (392/1001), *Şerhu Menhûketi Ebî Nüvâs, et-Tezkira, el-Hasâis, et-Tenbîh, Zü'l-kad fi'n-Nahv, Fesri Şi'ri'l-Mütenebbi, el-Hatiriyât*
14. İbnu Faris, Ahmed b. Faris b. Zekeriyya Muhammed b. Habib er-Râzî el-Kazvîni (395/1004), *el-Efrâd ve'l-Cem', es-Sâhibu fî Fıkhi'l-Luğa, Mu'cemu Mekâyisi'l-Luğa*
15. el-Cevherî, İsmail b. Hammad el-Cevherî (400/1009), *Tâcu'l-Luğa/ es-Sihah*
16. İbnu'l-Haddâd, Ebu Osman Said b. Muhammed b. Subeyh el-Mağribî (400/1009), *Kitabu'l-Ef'âl*
17. el-Kazzaz, Ebu Abdillah Muhammed b. Cafer el-Kayrevânî et-Temîmî (410/1019), *el-Câmi', el-Meâlim*
18. Ebu'l-Kasım b. el-Bendârî el-Bağdadî, Abdullah b. Muhammed (410/1019), *el-Cümân fî Teşbîhâti'l-Kuran*
19. et-Tevhîdî, Ebu Hayyan (414/1023), *el-Besâir / et-Tesâvir*
20. el-Herevî, Ali b. Muhammed Ebu'l-Hasan (415/1024), *el-Ezhiye fî İlmi'l-Huruf*
21. er-Rebiğ, Ali b. İsa Ali b. Kurac b. Salih Ebu'l-Hasan (420/1029), *el-Bedi', et-Tenbîh alâ Hatai İbn Cinnî fî Tefsir-i Şi'ri'l-Mütenebbi*

22. İbn Tiyyânî Timam b. Galip b. Ömer el-Mürsî el-Endelûsî (436/1044), *Telkâhu'l-Ayn*
23. İbn Seyyide, Ali b. İsmail Ebu'l-Hasan (457/1066), *el-Muhkem ve'l-Muhîtu'l-A'zam*
24. el-Hafacî, Abdullah b. Muhammed b. Said b. Sinan (466/1071), *Sirru'l-Fesâha*
25. Rağib el-İsfehânî (502/1109), *el-Müfredât fî Garîbi'l-Kuran*
26. İbn Reşîk, Hasan b. Reşîk Kırvânî Ebu Ali (513/1119), *el-Umde fî Sanaati's-Şi'r ve Nakdihî*
27. el-Harîrî, Kasım b. Ali Muhammed b. Osman Ebu Muhammed (516/1122), *el-Makâmâtu'l-Harîrî*
28. el-Harîrî, Kasım b. Ali b. Muhammed b. Osman el-Basrî (516/1122), *el-Makâmâtu'l-Harîrî*
29. İbn Mülkün İbrahim b. Muhammed b. Münzir Ebu İshak el-Hadremî (571/1186), *Şerhu'l-Cümel*
30. es-Süheylî, Ebu'l-Kasım Abdurrahman b. Abdillâh (581/1185), *et-Ta'rîf ve'l-İ'lâm*
31. el-Makdisî, Mansur b. Felah el-Yemenî, Abdullah b. Berî b. Abdulcebbar (582/1186), *el-Kâfî*
32. İbn Harûf, Ali b. Muhammed el-Hadremî, Ebu'l-Hasan (609/1212), *Şerhu KitabiSibeveyh*
33. el-Mutarrizî, Nasr b. Abdisseyyid Ebi'l-Mekârim b. Ali Ebu'l-Feth Burhaneddin Harezmî (610/1213), *el-Mu'reb*
34. es-Sekkaki, Yusuf b. Ebi Bekr b. Muhammed b. Ali (626/1228), *Miftâhu'l-Ulûm*
35. İbn Asker, Ebu Abdillâh Muhammed b. Ali b. Harun el-Gassânî (636/1238), *et-Tekmile ve'l-İtmâm li Kitâbi't-Ta'rîfi ve'l-İ'lâm*
36. İbn Hacıp, Ebu Amr Cemaluddin Osman b. Ebi Bekr (646/1249), *el-Kâfiye, eş-Şâfiye*
37. ez-Zincânî Abdulvehhab b. İbrahim b. Abdilvehhab el-Hazrecî (655/1257), *Miâru'n-Nazar fî Ulûmi'l-Eş'âr*

38. Zencânî, Abdulvahhab b. İbrahim el-Hazrecî (655/1257), *Mi'yâru'n-Nuzzâr fî Ulûmi'l-Eş'âr*
39. İbn Ebi'l-Hadid Abdulhamid b. Hibetullah b. Muhammed (656/1258), *el-İ'tiyar*
40. İz b. Abdisselam, Ebu'l-Kasım es-Sülemî (660/1262), *el-Emâlî*
41. İbn Malik, Ebu Abdillah Cemaluddin Muhammed b. Abdillah et-Tâî (672/1274), *Şerhu't-Teshîl, Teshîlu'l-Fevâid ve Tekmîlu'l-Mekâsid*
42. el-İsferânî, Muhammed b. Muhammed b. Ahmed Taceddin (684/1285), *Dav'ü'l-Misbâh*
43. Hazım b. Hüseyin Mahmud el-Kartacî el-Endelûsî (684/1285), *Minhacu'l-Büleğa fî İlmi'l-Belâğa ve'l-Beyan, Minhacu'l-Büleğa ve Sirâcu'l-Udebâ*
44. el-Esterebâzî Hasan b. Muhammed b. Şerefşâh, Rukneddin (715/1315), *el-Basît*
45. *el-Kazvînî*, el-Hatip, Muhammed b. Abdurrahman b. Ömer Ebu'l-Meâlî Celaeddin (739/1338), *Telhîsu'l-Miftah, el-Meânî ve'l-Beyan, el-İzâh*
46. Ebu Hayyan el-Endelûsî (745/1345), *et-Tezkiratu'n-Nüvas, et-Tezyîl ve't-Tekmîl fî Şerhi Teshîl.*

III. Tarih Bilimi

Tarih

1. el-Hatip, Ahmed b. Ali b. Sabit el-Bağdâdî (463/1070), *Tarihu Bağdat*
2. İbn Abdilberr, Ebu Ömer Yusuf b. Abdillah el-Kurtubî en-Nemerî (463/1070), *el-İstiâb fî Ma'rîfeti'l-Eshâb*
3. İbn Asker el-Gassânî, Ebu Abdillah Muhammed b. Ali b. Hıdır (636/1239), *et-Tekmile ve'l-İtmâm li Kitâbi't-Ta'rîf ve'l-İ'lâm*
4. el-Muzafferî, İbrahim b. Abdillah Abdulmun'ım el-Hemedânî Şihabuddin Ebu İshak (642/1244), *Kitabu't-Tarih*
5. ez-Zehebî, Muhammed b. Ahmed b. Osman Ebu Abdillah (748/1347), *Ma'rîfeti'l-Kurrâ.*

C. *El-Burhan*'dasadece Müelliflerin İsmi Üzerinden Yapılan Atflar

el-Burhan'da, konuları işlerken yapılan nakillerde eser ve yazar adı birlikte zikredilir. Yalnız yazar adı verilmek suretiyle yapılan nakiller de bir yekûn tutmaktadır. Bu durumda yazarın hangi eserinden nakil yapıldığı belli değildir. Sadece ismi zikredilerek görüşüne yer verilen müellifler şunlardır:

1. Abdullah el-Aziz b.Yahya b. Abdullah el-Kenanî el-Mekkî (240/854)
2. Kadı Şemseddin el-Huveyyî/Abbas Şemseddin Mehlebî el-Huveyyî (637/1239)
3. Ali b. Medînî, Abdullah b. Cafer es-Sa'di, Ebu'l-Hasan (234/848)
4. İmamü'l-Harameyn, Abdulmelik b.Abdullah b. Yusuf b. Muhammed el- Cüveynî (487/1085)
5. Ebu Bekir Abdullah b. Muhammed b. Ziyad en-Nisabûrî (324/935)
6. İbn Zağûnî, Ali b. Abdillan b. Nasr, Hanbelî (527/1132)
7. İbn Şenbûz, Muhammed b. Ahmed b. Eyyub b. Salt (328/939)
8. Hişam b. Muhammed Ebi'n-Nadr b Saib b. Beşer (204/819)9. et-Tahavî, Ahmed b. Muhammed. b. Seleme Ebu Cafer (321/933)
- 10.İbn Firkah, İbrahim b. Abdurrahman Fezârî (729/1329)
- 11.Ebu Bekir Ahmed b. Hüseyin b. Mihran el-Mukriu en- Nisâbûrî (351/962)
- 12.Ebu Amr eş-Şeybanî İshak b. Mi'mar (213/828)
- 13.Muhammed b. Hasan b. Ziyad b. Harun, Ebu Bekir en-Nakkaş (351/962)
14. Ahmed b. Muhammed b. Abdurrahman Bâşânî, Ebu Ubeyd el- Herevî (401/1010)
- 15.Cemaleddîn b. Malik, Muhammed b. Abdillan Malik et-Tâî (672/1273)
- 16.İbnu Katta', Ali b.Cafer b. Ali b. Muhammed es-Sıkillî, Ebu'l-Kasım (515/1121)
- 17.İbn Sıkkat, Yakup b. İshak Ebu Yusuf (244/859)
- 18.Et- Tacu'l- Kindî, Zeydb.el-Hasan (613/1216)
- 19.Ebu Amr b. Hâcip, Osman b. Ömer b. Ebî Bekr b. Yunus Cemaleddîn (646/1248)

20. Ahmed b. Yusuf el-Kevaşî (680/1280)
21. Muhammed b. Velîd b. Muhammed Halef el-Endelûsî Ebu Bekr et-Tartûşî (520/1126)
22. Muhammed b. Davut b. Ali ez- Zâhirî (297/909)
23. Ömer b. Sabit es-Semanî, Ebu'l-Kasım (442/1050)
24. Muhammed b. Muhammed b. Muhammed, Ebû Mansur el- Mâturûdî (333/944)
25. İbn Habbaz, Ahmed b. Huseyn Ahmed el-İrbîlî el-Mevsûlî (639/1241)
26. İbnu's-Şecerî, Hibetullah b. Ali b. Muhammed el-Husna, Ebu's-Saadât (542/1147)
27. el-İrâkî, Abdulkerim b. Ali b. Ömer el-Ensârî (704/1304)
28. İbnu'l-Müneyyir, Ahmed b. Muhammed b. Mansûr (631/1233)
29. Ebu'l-Beka Bduallah b. Huseyn b. Abdullah el- Ahbarî, el-Bağdadî (616/1219)
30. Muhammed b. İbrahim b. Muhammed Bahau'd-Dîn ibn Nahhas el-Halebî (698/1299)
31. Eş-Şerîf el-Murtaza, Ali b. Huseyn b. Musa b. Muhammed b. İbrahim Ebu'l-Kasım (436/1044)
32. Ebu Muhammed el-Mercanî, Muhammed b. Ebi Bekr (727/1326)
33. Yahya b. Abddu'l-Mu'tî b. Adurrahman ez-Zevâvî (628/1230)
34. Takiyyüddîn b. Rezîn, Muhammed b İsa Ebu Abdillâh et-Temimî el-İabahanî (253/867)
35. Muhammed b. Muzaffer el- Hatîbî (745/1024)
36. İbn Dakîk el-Iyd Muhammed b. Ali b. Vehb b. Mutî' Ebu'l-Feth Takiyyüddîn el-Kuşeyrî (702/1302).

D. Kaynakların Değerlendirilmesi

Bir metin, diğer tüm anlatımlardan yalıtılmış ve onlardan soyutlanmış bir şey değildir. Bir metin tek başına yazılmamıştır, tek başına değildir ve tek başına okunamaz. Başka metinlerle ilişkisine göre bir değeri ve anlamı vardır (Günay, 1992: 150). Dilbilimsel metinbilimde, metinlerarasılık kavramıyla

ifade edilen bu özellikler, aynı zamanda bir metnin tutarlılığını gösteren en temel özelliklerindedir (Günay, 1992: 100).

Kaynaklar açısından bakıldığında “*el-Burhan*”ı en anlamlı kılan unsurlardan biri de bu metinlerarasılığıdır. Çünkü her metin kendisinden önce yazılmış olan metinlerden şekil, tema ve başka açılardan etkilenmiş olup bu metinlerle doğrudan ya da dolaylı bir etkileşim içindedir. Her metin başka metinlerin dönüştürülmesi ve başka metinlerin kendi içinde eritilmesi ile meydana gelmektedir (Günay 1992: 150). Bu nedenle yapılan nakil ve alıntılarının fazlalığı eser için bir eksiklik ve zaaf unsuru değil tam aksine, “*el-Burhan*”ın tutarlılığını ve değerini artıran bir tutumdur. Bu tutum eserin özgürlüğüne gölge düşüren bir tutum da değildir. Belki de eserinen özgün yanlarından biridir (Krş. Öztürk 2003: 210-211). *el-Burhan*, kendi dönemine ait eserlerin tamamına yakınından istifade edip nakiller yaparken, Kur’an ilimlerinin ilk teşekkül devrinden kendi zamanına kadar ulaşmış olan eserlerin de hemen hemen hepsinden yararlanmış ve pek çok metni kendi bünyesinde mezcetmiştir. Yararlandığı eserlerin tamamına yakını tasrih etmiştir. Bu eserlerin çoğunun hicri II. asırdan başlamak üzere, III. ve IV. asra ait oldukları ve pek çoğunun günümüze kadar ulaşmadığı göz önünde bulundurulursa, “*el-Burhan*”ın kaynak değerinin ne kadar yüksek olduğu daha iyi anlaşılacaktır.

Kaynakların tasnifinden anlaşıldığı gibi *el-Burhan*’da, tefsir, ulûmu’l-Kur’an, kıraat, tecvid, hadis, fıkıh, kelâm, tasavvuf, nahiv ve belâgata ait pek çok eserden yararlanmış, yöntemi doğrultusunda bu eserlerden yapılan nakillerle eser, görüş ve yorum zenginliğine kavuşmuştur. Kur’an ayetlerinin anlamını ortaya çıkaracak bütün imkanlardan sistemi doğrultusunda yararlanma yoluna gidilmiştir.

el-Burhan’da, görüş ve düşüncelerinden yararlanan âlimlerin isimlerinin ve eserlerinin adını belirtilmiş olması günümüz ilmî zihniyeti bakımından, ilmî bir hassasiyet ve titizlik örneği olarak değerlendirilmelidir (Öztürk 2003: 186). Müellif ez-Zerkeşi’nin kaynak seçimine bakıldığında, Şafî mezhebinden olduğu halde herhangi bir mezhep taassubu ve tarafgirliği içerisinde hareket etmediği anlaşılmaktadır. Mutezilî dâlcilerden ez-Zemahşerî (538/1143) ve er-Rummânî (386/996) onun en çok başvurduğu kişiler arasındadır. Hiçbir mezhebî taassup gütmeyen Şia’nın İmamiyye anlayışına göre yazılmış olan, et-Tabressî’ (548/1153) nin tefsirinden, dil, gramer ve belâgat açılarından faydalanmıştır.

el- Burhan'da, genel olarak yararlanılan kaynaklara baktığımızda, daha çok dil ve edebiyat ağırlıklı eserlere başvurulmuştur. Yararlanılan eserlerin çoğunluğunu tefsir, ulûmu'l-Kur'an, kıraat ve tecvid, Arap dili ve belağatı eserleri oluşturmaktadır. *el-Burhan*, kendi zamanına kadar gelmiş, alanına hizmet edecek kaynaklardan en özlü biçimde faydalanmıştır. Kaynaklara bütün olarak bakıldığında, hemen hemen hepsi Kur'an'ı ayetlerinin anlamını ve anlam inceliklerini ortaya çıkaracak dilbilimsel bir bağlamda ele alındığı görülecektir. Kaynaklardan yapılan atıflar metin merkezli dilbilimsel yöntemine hizmet edecek şekilde kullanılmıştır. *el-Burhan*, ne hadis ve fıkıh malumatı vermek, ne de kelâmî tartışmaları Kur'an ilimleri içerisinde taşımak için kaleme alınmıştır. *el-Burhan*, kendisinden önceki tüm bilim dallarından faydalanırken bu ilimlerin metni anlarken ve açıklarken ortaya koydukları dilbilimsel birikimlerden istifade etme yoluna gitmeyi tercih etmiştir. Bu tutum bize, yazarın Kur'an tasavvuru hakkında da bilgi vermektedir. Çünkü bir eserde hangi tür kaynakların kullanıldığı kadar, bu kaynakların nasıl ve nerede kullanıldıkları da önemlidir. Tefsir usûlünün temel alanına işaret eden Uslûbu'l-Kur'an bölümü, eserin iki buçuk cildine tekabül etmektedir. *el-Burhan* yararlandığı kaynakların çoğunu bu amaç doğrultusunda kullanmıştır denilebilir. Bu anlamda yazarın Kur'an tasavvuru, ilâhî kelamın uslûbuyla ilgili yaklaşımlarında ve değerlendirmelerinde aranmalıdır.

el-Burhan fî Ulûmi'l-Kur'an, Kur'an ilimleri ile ilgili oluşmuş olan tarihsel verileri ve yorumları dikkate alıp, Arap dilinin mantığı içerisinde kalarak, dilbilimsel bir yöntemi tercih etmiş gözükmektedir. Kur'an'daki anlam inceliklerine ancak böyle bir yöntemle ulaşılabileceğini belirtilmiş, bu alanda yeterli uzmanın olmayışından da yakınılmıştır. Eserinin büyük bir bölümünü bu yöntemin uygulanmasına ayıran ez-Zerkeşî, bir yandan Kur'an ilimlerine dair tarihsel malzemeyi bir araya getirirken, diğer yandan da eserinin te'lif gayesinin ancak, Kur'an dilinin kendine özgü kullanımını ifade eden üslûbuna dikkat çekerek gerçekleştireceğine inanmıştır (ez-Zerkeşî 1988: II,397). Bu üslup ancak metni esas alan dilbilimsel bir yöntemle anlaşılabilir. Bu nedenle bir metin üzerinde konuşabilmek, o metinle ilgili dilbilgisinin; fonetik, morfoloji, etimoloji, semantik ve sentaks gibi en temel bölümlerini bilmeye bağlıdır (Ergin 1990: 69-70). ez-Zerkeşî'yi, Kur'an ilimleri alanında bir yöntem arayışına iten hiç şüphesiz kendisini geliştirdiği ve yetiştirdiği kültür ortamı ve bağlı bulunduğu düşünce ekolüdür. Onun, İbn Haldun'un Meşârîka (kelâm, felsefe), Arap ve Büleğâ (Mısır, Şam ve Irak), Meğaribe (bedi'ciler) ekolleri olarak üç grup olarak incelediği belâgat ekollerinden ikin-

cisinin etkisi altında kaldığı anlaşılmaktadır. Bu ekolün birinci derecede lideri “*Sırru’l-Fesâha*” adlı meşhur eserin sahibi olan Sinan Hafacî (466/1256) ve “*Esraru’l-Belağa*” adlı eserin sahibi Abdulkahir el-Cürcanî (471/1078), ez-Zerkeşî’nin başvuru kaynaklarının en önemlilerindedir. Metin çözümlemesinde belâgat ilmini olgunlaştırdığı söylenen Sekkakî (626/1228)’den de etkilenmiştir (Câbirî2000: 118-119). ez-Zerkeşî’nin yöntem olarak Arap dili ve belâgatını ve buna bağlı olarak, gramer, beyan, bedîî ve tarihsel malzemeyi kullanmış olması, onun metin merkezli bir yöntem benimsediğinin en açık göstergesidir. Metin merkezli bir yöntemi benimsemesinde, hadisçi kişiliğinin de etkisi olduğunu düşünüyoruz. Özellikle İmam Nevevî ve fakih, tarihçi, dilbilimci ve tenkitçi ve aynı zamanda hocası olan Moğultay b. Kılıç gibi hadis şârihlerinin, metin merkezli yorum yöntemleri ez-Zerkeşî üzerinde doğrudan etkili olmuştur (Özafşar 2003: 115). Esasen metni temel alan bu yorumsama yöntemi İslâm’ın kendi kültür havzasında evrilerek gelişen ve olgunlaşan bir yöntemdir. *el-Burhan*, gelenek içerisinde oluşan bu yöntemle te’lif edilmiş bir ulûmu’l-Kur’an başyapıtıdır.

Sonuç

ez-Zerkeşî’nin kullandığı kaynaklara bütüncül bir yöntemle bakıldığında, *el-Burhan*’ın, Kur’an’ı anlamada bilginin en erken kaynağından kendi zamanına kadar olan süreci tarihsel olarak gözetdiği görülmektedir. *el-Burhan*, devrinden önce, devrine yakın bir zamanda ve devrinin kaynaklarından faydalanılarak meydana getirilmiş bir eserdir. Bu anlamda kaynak değeri yüksektir. Yararlanılan kaynakların pek çoğunun günümüze kadar ulaşmamış olması *el-Burhan*’ın kaynak değerini artırmaktadır. *el-Burhan*, bizce bir Kur’an ilimleri kitabı olması açısından yöneldiği hedefi gerçekleştirirken, kullandığı kaynakları özenle seçmiş ve en özlü biçimde yararlanmıştır. Her bir ihtisas alanına ait kaynaklar, ilgili Kur’an ilimleri alanında Kur’an’ın anlaşılmasına hizmet edecek şekilde kullanılmıştır. Müellifin kullandığı iki yüzden fazla eseri tasrih etmesi, bizce çağını aşan bir tutumdur. Yararlanılan eserlerin dağılımına baktığımızda, tefsir, ulûmu’l-Kuran, dil, edebiyat ve belâgat kitaplarının eşit ağırlıkta ve eseri belirleyici nitelikte olduğu anlaşılmaktadır. Bu durum eserin yöneldiği amaç ve hedefin gerçekleştirilmesi ile uyumludur. *el-Burhan*’ın, kaynaklar açısından tenkide en açık yönü kaynağının tespiti zor olan ‘kîle’ lafzıyla ne müellif ne de eser adı zikretmek suretiyle yapılan nakillerdir. ‘Kâle ba’du meşayihinâ’, ‘Kâle ashâbunâ’ lafızlarıyla nakledilen görüşlerle ‘Şeyh’ ve ‘Üstaz’ lakaplarıyla yapılan nakiller, her ne kadar *el-Burhan* sahibi için

açık olsa da, okuyucu için kapalı olan ve pek çok kaynağı tasrih etme başarısını gösteren eserin kaynak değeri açısından tenkide en açık yönlerinden biridir. Yine kırk civarında, yalnızca müellif ismi söylenerek yapılan nakiller ayrı bir tenkit konusudur.

Kaynaklar

- Albayrak, Halis (1992). *Kur'an'ın Bütünlüğü Üzerine*, İstanbul: Şule Yay.
- Câbirî, Muhammed Abid (2000). *Arap İslâm Kültürünün Akıl Yapısı*, Çev. Burhan Köroğlu, Hasan Hacı, Ekrem Demirli, İstanbul: Kitabevi Yay.
- Çubukçu, Asri (1982). “*Türk Memlûkları (Bahrî Memlûkler) Devletinde İlmi Kuruluşlar ve Âlimler*”, Erzurum: Atatürk Üniversitesi İslâmi İlimler Fak. Yay.
- Dâvûdî, Şemseddin Muhammed b. Ali (1972). *Tabakâtü'l-Müfessirîn*, Kahire: Mektebetu Vehbe.
- Deliser, Bilal (2011). “*Bedreddin ez-Zerkeşi, Hayatı ve Eserleri Üzerine Bir Değerlendirme*”. Toplum Bilimleri Dergisi c.5, sayı,9:ss. 181-183.
- Ergin, Muharrem (1990). *Üniversiteler İçin Türk Dili*, İstanbul: Bayrak Basım/ Yayım/Tanıtım.
- Günay, Doğan (2001). *Metin Bilgisi*, İstanbul: Multilingual Yay.
- Kafiyeci, Muhyiddin (1989). *Kitabu't-Teysir Fî Kavaidi İlmi't-Teftir*, Neşre Hazırlayan: İsmail Cerrahoğlu, Ankara: Ankara üniversitesi İlahiyat fakültesi Yay.
- Koprman, M. Kazım Yaşar (2002). *Mısır Memlûkeri Türkler*, Ankara: Yeni Türkiye Yay.
- Kortantamer, Samira (1999). *Memlûklarda Türk Kültürü*, İzmir: Prof. Dr. İsmail Aka Armağanı.
- Köse, Saffet (2001). “*İsnevî*”. TDİA, İstanbul: Diyanet Vakfı Yay
- Özafşar, Mehmet Emin (2003), “*Hadis İlminde Alan Evrilmesi*”. İslâmiyât, c.6, s.4:ss.115.
- Özaydın, Abdülkerim (2001). “*İbn Kesir*”. TDİA, İstanbul: Diyanet Vakfı Yay.
- Öztürk, Mustafa (2003). “*Zerkeşi'nin Kaynakları, el-Burhan fî Ulûmî'l-Kur'an Üzerine Bir İnceleme*”. Çukurova Ü. İlahiyat Fak. Dergisi c.3, S.2: ss. 210-211.
- Sami, Şemseddin (1317). *Kâmusu'l-A'lam*, İstanbul: İkdâm Matbaası.
- Sobernheim, M (1970). “*Memlûklar*”, İA. Ankara: MEB Yay.
- Suyûtî, Celaleddin Abdurrahman b. Ebi Bekr (t.siz). *el-İtkan fî Ulûmî'l-Kur'an*, Kahire: Darü't-Türas.
- Suyûtî, Celaleddin Abdurrahman b. Ebi Bekr (1299). *Husnu'l-Muhadara fî Ahbari Mısır ve'l-Kahire*, Mısır: Matbaatu İdaratu'l-Vatan.
- Uzunpastacı, Mustafa (1992). “*Bulkinî*”. TDİA, İstanbul: Diyanet Vakfı Yay.
- Yavuz, Yunus Vehbi (1995). “*Ezraf*”. TDİA, İstanbul: Diyanet Vakfı Yay.

- Yıldırım, Suat (1992). “*el-Burhan fî ulûmi'l-Kuran*”.TDİA, İstanbul: Diyanet Vakfı Yay.
- Yiğit, İsmail (1997). “*Ayni'yi Yetiştiren Memlûklar Dönemi İlmi Hareketine Genel Bir Bakış*”. İstanbul: Marmara Ü.İ.Fak. Dergisi sayı 11-12.
- ez-Zerkeşî, Ebu Abdullah Muhammed b. Bahadır (1988).*el-Burhan fî Ulûmi'l-Kur'an*, Tah. Mustafa Abdulkadir Atâ, Beyrut: Daru'l-Fikr.
- ez-Zerkeşî, Ebu Abdullah Muhammed b. Bahadır (1990). *Selâsilü'z-Zeheb*,Tah. Muhammed el-Muhtar el-Muhtar b. Şinkîî, Kahire: Mektebetu İbn Teymiyye.
- ez-Zerkeşî, Ebu Abdullah Muhammed b. Bahadır (1999). *Teşnifu'l-Mesâmi' licemi'l-cevami' li Taceddin es-Subkî*, Tah. Seyyid Abdulaziz, Abdullah Rabiğ, Kahire: Mektebetu Kurtuba.